

Κυπριακή κοινή και Κοινή Νέα Ελληνική: Γιατί οι δύο ποικιλίες δεν συγκλίνουν;

Σταυρούλα Τσιπλάκου
Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου
stavroula.tsiplakou@ouc.ac.cy

Abstract

This paper examines some interesting aspects of the processes of koineization in Cyprus. Specifically it focuses on the reasons why some local dialect elements resist leveling but also on the reasons why the Cypriot Greek koine does not display full convergence to Standard Greek despite the fact that it includes standard or standard-like elements and hybrid structures; it appears that at present full dedialectalization and convergence to the standard is arrested. It is argued that non-convergence is due to a host complex reasons having to do with the intricacies of diglossia in this particular setting as well as with the complexities of the processes of acquisition of structural properties of a second, related variety. The data from the Cypriot Greek koine are therefore particularly interesting as they shed light on both the notion of bidialecticism and the relationship between language and identity in diglossic contexts.

Keywords: Cypriot Greek, bidialectalism, diglossia, koine, levelling, acquisition, reallocation

1 Εισαγωγή

Στην εργασία αυτή εξετάζονται μέσα από ένα εύρος διαφορετικών περιπτώσεων οι λόγοι για τους οποίους, παρά την έντονη επαφή μεταξύ της ελληνικής κυπριακής ποικιλίας και της Κοινής Νέας Ελληνικής και παρά τις έντονες διεργασίες γλωσσικής αλλαγής που παρατηρούνται, η κυπριακή ποικιλία απέχει πολύ από το να συγκλίνει απόλυτα με την Κοινή Νέα Ελληνική. Αν και παρατηρείται μεγάλη *ισοπέδωση* (levelling) των τοπικών υποποικιλιών της κυπριακής και συνακόλουθα έχει αναδυθεί μια παγκύπρια, *κοινή* ποικιλία με υβριδικά δομικά χαρακτηριστικά και με πολλά στοιχεία από την Κοινή Νέα Ελληνική, τόσο δομικά όσο και λεξολογικά, η *κοινή* κυπριακή εξακολουθεί να παραμένει μια *ενδιάμεση* (intermediate) διαλεκτική ποικιλία. Στη εργασία αυτή εξετάζουμε διάφορες όψεις της αντίστασης στη σύγκλιση προς την πρότυπη ποικιλία¹ μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα από τα επίπεδα της φωνολογίας, της σύνταξης και της σημασιολογίας. Συγκεκριμένα, εξετάζεται η διαφορετική συμπεριφορά των δισχιδών δομών εστίασης και των κλιτικών στην *κοινή* κυπριακή και υποστηρίζεται ότι το γεγονός ότι η κυπριακή συντακτική δομή εστίασης δεν συγκλίνει με την αντίστοιχη της Κοινής Νέας Ελληνικής, αλλά κυριαρχεί στην *κοινή* κυπριακή, οφείλεται σε συγκεκριμένες πτυχές της διαδικασίας κατάκτησης της Κοινής Νέας Ελληνικής. Εξετάζεται επίσης η συμπεριφορά του περιφραστικού Παρακειμένου και Υπερσυντέλικου Α της κυπριακής, που αν και φαίνεται να έχουν εισχωρήσει στην *κοινή* κυπριακή υπό την επίδραση της Κοινής Νέας Ελληνικής, εντούτοις έχουν διακριτά σημασιολογικά χαρακτηριστικά και

¹ Στην εργασία αυτή χρησιμοποιούνται εναλλακτικά οι όροι *Κοινή Νέα Ελληνική* και *πρότυπη* (Standard) Ελληνική· το αν περιγράφουν την ίδια ποικιλία παραμένει ένα ανοικτό θεωρητικό ζήτημα.

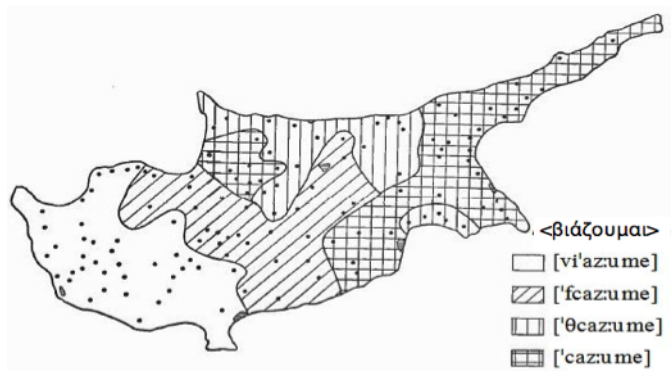
επομένως και πάλι η σύγκλιση με την πρότυπη ποικιλία δεν επέρχεται. Εξετάζονται, τέλος, δύο φωνολογικά στοιχεία, φαινομενικά διαφορετικά μεταξύ τους από κοινωνιογλωσσολογική άποψη: ο φθόγγος [j:], που φαίνεται να αποτελεί νεωτερισμό που εξαπλώνεται στην κοινή κυπριακή και αντικαθιστά το [λ:], παρόλο που το τελευταίο είναι αρθρωτικά σχεδόν ίδιο με [λ] της Κοινής Νέας Ελληνικής, και η διατήρηση σε τοπικό επίπεδο του βασιλευκτικού [ç] σε περιοχές όπου κατά τα άλλα το φωνολογικό σύστημα είναι αυτό της κοινής· τα φωνολογικά δεδομένα αποκαλύπτουν ενδιαφέρουσες πτυχές της ενδεικτικότητας (indexicality) των συγκεκριμένων φωνολογικών επιλογών. Τα δεδομένα που εξετάζονται συνολικά φωτίζουν τόσο την έννοια του διδialeκτισμού (bidialectism) όσο και την περιπλοκότητα της σχέσης γλώσσας, ταυτότητας και κοινωνίας σε συνθήκες κοινωνικής διγλωσσίας.

2 Η ισοπέδωση των τοπικών ποικιλιών και η ανάδυση της κοινής κυπριακής

Παλιότερες έρευνες υποστηρίζουν ότι στην Κύπρο υπήρχαν διάφορες τοπικές ποικιλίες· για παράδειγμα, ο Κοντοσόπουλος (1969) αναφέρει 18 τοπικές υποποικιλίες ενώ ο Newton (1972) δείχνει ότι υπάρχουν σημαντικές τοπικές διαφοροποιήσεις στη διάλεκτο:

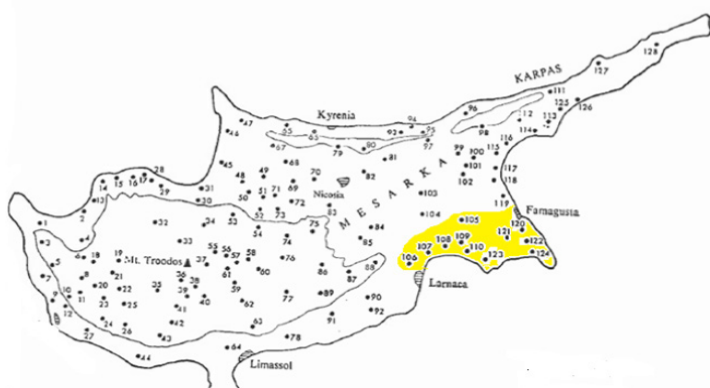

Χάρτης 1| Οι 18 γεωγραφικές ποικιλίες της κυπριακής ελληνικής (Κοντοσόπουλος 1969: 105, χάρτης από Terkourafi 2005: 372)

Χάρτης 2| Ποικιλότητα στην πραγμάτωση της συνίχισης (προσαρμογή από Newton 1972: 204)

Ο Newton (1972: 19, 21) αναφέρει ότι, εκτός από τις διαφορές τοπικές ποικιλίες της κυπριακής, υπήρχε και η «ποικιλία της πόλης», που μάλλον έμοιαζε περισσότερο με την Κοινή Νέα Ελληνική. Οι πιο πρόσφατες έρευνες υποστηρίζουν ότι οι τοπικές ποικιλίες της κυπριακής βρισκονται υπό *ισοπέδωση* (levelling) ενώ παράλληλα αναδύεται μια παγκύπρια *κοινή* κυπριακή ποικιλία, χωρίς συγκεκριμένα αναγνωρίσιμα τοπικά στοιχεία και με προσμίξεις από την Κοινή Νέα Ελληνική, που καθιστούν την *κοινή* κυπριακή δομικά αρκετά υβριδική (Karyolemou and Pavlou 2001, Tsiplakou et al. 2006, Tsiplakou 2014α, β, Tsiplakou et al. 2016). Η ελληνοκυπριακή ποικιλία για ιστορικούς, γεωπολιτικούς και κοινωνιογλωσσολογικούς λόγους μπορεί να υποστηριχθεί πειστικά ότι εμφανίζει διαδικασίες δημιουργίας *κοινής* (koineization): τόσο η κοινωνική κινητικότητα και η αύξηση του εγγραμματισμού, η ευκολία των μετακινήσεων και η αστικοποίηση, όσο, κυρίως, οι αναγκαστικές μετατοπίσεις πληθυσμών, η συνύπαρξη πληθυσμών που αρχικά μιλούσαν διαφορετικές τοπικές ποικιλίες και η δημιουργία νέων κοινωνικών δικτύων μετά το 1974 οδήγησαν σταδιακά στην απώλεια των τοπικών ποικιλιών και την ανάδυση ενός κοινού κώδικα επικοινωνίας χωρίς τοπικά στοιχεία, της *κοινής* κυπριακής. Όπως μας δείχνει και η σχετική διεθνής βιβλιογραφία, μία κοινή μπορεί να αναδυθεί είτε ως κοινό όργανο επικοινωνίας ομάδων μεταναστευτικών πληθυσμών που συνυπάρχουν σε έναν τρίτο κοινό χώρο, όπως είναι, π.χ., η περίπτωση της κοινής της Νέας Ζηλανδίας (Trudgill 2004), είτε λόγω σύγκλισης διαφόρων τοπικών διαλεκτικών ποικιλιών και μεταξύ τους αλλά και προς μία υπερκείμενη ποικιλία (roofing standard)· στην τελευταία περίπτωση ο προτεινόμενος όρος είναι *πρόσ-κλιση* (advergence· βλ. Mattheier 1996, Hinskens, Auer and Kerswill 2005, Cerruti and Tsiplakou 2020). Για ισοπέδωση των τοπικών ποικιλιών και ανάδυση κοινής κάνουν λόγο πρώτες/οι οι Karyolemou and Pavlou (2001), Terkourafi (2005) και Tsiplakou et al. (2006), ενώ μια πρώτη συστηματική μελέτη της ισοπέδωσης των τοπικών στοιχείων σε συγκεκριμένη περιοχή έγινε από τις Τσιπλάκου & Κοντογιώργη (2016). Στην έρευνα αυτή εξετάστηκε η ισοπέδωση της τοπικής ποικιλίας των Κοκκινοχωρίων, 11 χωριών στις επαρχίες Λάρνακας και Αμμοχώστου γνωστών για την χαρακτηριστική τοπική τους ποικιλία και προφορά:

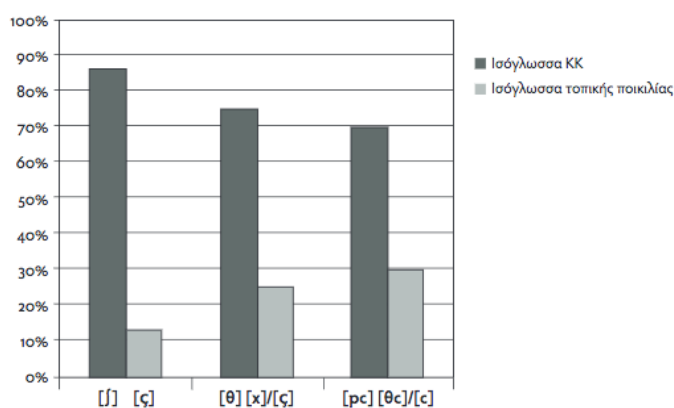
Χάρτης 3| Τα Κοκκινοχώρια (από Newton 1972: 187)

Οι φωνολογικές μεταβλητές που εξετάστηκαν ήταν

- (α) Η εναλλαγή μεταξύ ουρανοφατνιακού [ʃ] και ουρανικού [ç] πριν από τα πρόσθια φωνήεντα [i] και [e], π.χ. [ˈvrɛʃi] <βρέδει> ή [ˈvrɛçi] <βρέχει>· το ουρανικό είναι το τοπικό αλλόφωνο ενώ το ουρανοφατνιακό είναι το παγκύπριο αλλόφωνο της ελληνοκυπριακής *κοινής*.

- (β) Η εναλλαγή μεταξύ [θ] και [x]/[ç], π.χ. [e'peθane] <επέθανε> ή [e'peχane] <επέχανε>, [maθi'tis] <μαθητής> ή [maçi'tis] <μαχητής>. Το οδοντικό είναι το τοπικό αλλόφωνο ενώ το ουρανικό/υπερωικό είναι το παγκύπριο αλλόφωνο της ελληνοκυπριακής κοινής.
- (γ) Η απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος που προκύπτει από συνίζηση και συμφωνοποίηση του υποκειμένου /i/ σε [k]/[ç], π.χ. /'spɾit̪ia/ > ['spɾit̪ca] <σπίθκια> ή ['spɾica] <σπίκια>. η πραγμάτωση με συμφωνικό σύμπλεγμα είναι η παγκύπρια πραγμάτωση ενώ η πραγμάτωση με απλοποίηση συμπλέγματος είναι η τοπική/βασιλεκτική.

Ως προς τη μεθοδολογία, αναπτύχθηκε ένα εργαλείο παραγωγής των εν λόγω μεταβλητών βάσει του οποίου οι συμμετέχουσες/οντες (21 γυναίκες και 24 άνδρες με μέσο όρο ηλικίας 39) άκουγαν μια σύντομη ιστορία που διάβαζε η ερευνήτρια, μια νέα γυναίκα με καταγωγή από την περιοχή, και στη συνέχεια απαντούσαν σε μια ερώτηση που περιείχε λέξεις με τα εν λόγω φαινόμενα. Τα ποσοτικά αποτελέσματα φαίνονται στο Διάγραμμα 1:

Διάγραμμα 1 | Ισοπέδωση στα Κοκκινοχώρια (από Τσιπλάκου & Κοντογιώργη 2016: 461)

Στο Διάγραμμα 1 φαίνεται η μεγάλη έκταση της ισοπέδωσης των τοπικών πραγμάτων: το [ç] εμφανίζεται σε ποσοστό 13%, τα [x]/[ç] σε ποσοστό 25% και η απλοποίηση συμφωνικού συμπλέγματος σε ποσοστό 30%. Η ανάλυση των εξωγλωσσικών παραγόντων που συσχετίζονται με την ισοπέδωση έδειξε ότι έχουμε *αλλαγή άνωθεν* (change from above· Labov 2001), καθώς τους τύπους της κοινής κυπριακής προτιμούν οι νεότερες/οι, οι μορφωμένες/οι και οι γυναίκες της μεσοαστικής τάξης (βλ. και Καρμέλλου 2018).

Όπως προαναφέρθηκε, σε πρόσφατες εργασίες έχει υποστηριχθεί ότι η ελληνοκυπριακή κοινή είναι μια αναδυόμενη ποικιλία (Tsiplakou et al. 2006, 2016) που φέρει γόητρο, συγκεκαλυμμένο ή μη ((c)overt prestige, βλ. Rowe and Grohmann 2013), πιθανότατα λόγω του υβριδικού της χαρακτήρα, των δομικών μείξεων που την κάνουν να προσεγγίζει την Κοινή Νέα Ελληνική (Tsiplakou 2014α, β).

Στο (1) έχουμε παράδειγμα μείξης στο φωνολογικό επίπεδο: ο κυπριακός φθόγγος [tʃ] εμφανίζεται στο ίδιο εκφώνημα με το φθόγγο [ç] της Κοινής Νέας Ελληνικής, παραπέμποντας σε υβριδικότητα στο φωνολογικό σύστημα:²

²Τα παραδείγματα που ακολουθούν είναι από αυθόρμητο προφορικό λόγο (βλ. και Tsiplakou et al. 2016, Tsiplakou 2017, Tsiplakou and Armostis 2020).

(1)	'exumen έχουμεν	ce και	paraθi'raci παραθυράκι
	na να	metacini'θumen μετακινήθουμεν	tʃa'me τζαμέ
	ðen pi'razi δεν πειράζει	tʃe τζαι	ða'me δαμέ
	en o'c ^h :ei εν οκκεί		

-Έχουμε και παραθυράκι. Να μετακινήθουμε εκεί;
-Δεν πειράζει, και εδώ είναι OK.

Στο (2) έχουμε παράδειγμα μείξης στο μορφολογικό επίπεδο: η ομιλήτρια χρησιμοποιεί τα μορφήματα υποκορισμού της Κοινής Νέας Ελληνικής σε συνδυασμό με κυπριακά λεξικά μορφήματα (το κυπριακό υποκοριστικό είναι το ['u{ð}a] (θηλ.), ['u{ð}in] (ουδ.)):

(2)	'efaa έφαα	tʃe τζαι	purɣu'raci πουργουράκι
	'efaa Έφαα	tʃe τζαι	pi's:ula πισσούλα

Έφαγα και πληγουράκι, έφαγα και τσιχλίτσα.

Στο (3) ο κλιτικός τύπος της προσωπικής αντωνυμίας αρχικά εμφανίζεται στην αναμενόμενη βάση του σχετικού συντακτικού κανόνα της διαλέκτου δεύτερη θέση (*ξέρω το*) αλλά στο αμέσως επόμενο εκφώνημα εμφανίζεται στην πρώτη θέση, όπως στην Κοινή Νέα Ελληνική, έχουμε δηλαδή μια τυπική περίπτωση *απροσδόκητης πρόκλισης* (exceptional clitic placement· βλ. Pappas 2014, Tsiplakou 2017, Tsiplakou and Armostis 2020):

(3)	'ksero ξέρω	to το	'tuto τούτο	'ksero ξέρω	to το
	to το	'eʃi έδει		maθi'tis μαθητής	mu μου

Το ξέρω τούτο, το ξέρω. Το έχει μαθητής μου.

Παραδείγματα όπως τα παραπάνω δείχνουν το δομικά μεικτό χαρακτήρα της κοινής κυπριακής λόγω της έντονης επίδρασης της Κοινής Νέας Ελληνικής αλλά παράλληλα δημιουργούν το ερώτημα γιατί δεν έχουμε πλήρη σύγκλιση προς την υπερκείμενη ποικιλία. Στη συνέχεια εξετάζονται συγκεκριμένες δομικές πτυχές της κοινής κυπριακής που δεν εμφανίζουν σύγκλιση με την Κοινή Νέα Ελληνική και γίνεται μια πρώτη διερεύνηση των πιθανών λόγων.

3 Μη σύγκλιση των δύο ποικιλιών

3.1 Οι δισχιδείς δομές εστίασης

Όπως είναι γνωστό, η συντακτική εστίαση στην Κοινή Νέα Ελληνική γίνεται με μετακίνηση του εστιασμένου συστατικού σε προρρηματική θέση (βλ. (4)). Αντίθετα, στην κυπριακή ποικιλία η συντακτική εστίαση γίνεται με *δισχιδή* (cleft) δομή (βλ. (5)), όπου ο ρηματικός τύπος *εν* δεν φέρει χαρακτηριστικά χρόνου και συμφωνίας (βλ. (6)· πρβλ. Grohmann 2009, Agouraki 2010, Tsiplakou 2104α, β, 2017):

(4) to 'spiro 'vlepo
To Σπύρο βλέπω.

(5) en ton 'spiron pu tho'ro
en τον Σπύρον που θωρώ
Είναι το Σπύρο που βλέπω.

(6) en e'sis pu emi'lisete
en εσείς που μιλήσατε
Είναι εσείς που μιλήσατε.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η απουσία δομών εστίασης όπως η (4) στην *κοινή* κυπριακή. Στα δεδομένα από κοινωνιογλωσσολογικές συνεντεύξεις στο Tsiplakou et al. (2016) δεν εμφανίζεται ούτε μία τέτοια δομή εστίασης με απλή μετακίνηση, αλλά αντίθετα όλες οι δομές εστίασης είναι δισχιδείς. Αυτό αποτελεί αιτία προβληματισμού καθώς, όσον αφορά τη συγκεκριμένη πτυχή της σύνταξης, η κυπριακή δεν φαίνεται να εμφανίζει τάση σύγκλισης με την Κοινή Νέα Ελληνική. Συνακόλουθα, σε γλωσσική παραγωγή φυσικών ομιλητριών/τών της κυπριακής που κατά τα άλλα είναι στην Κοινή Νέα Ελληνική, εμφανίζονται δισχιδείς δομές όπως αυτή στο παράδειγμα (7), που είναι αντιγραμματικές στην Κοινή Νέα Ελληνική:

(7) [...] διότι δεν είναι εμείς που θα κρίνουμε τη συνταγματικότητα ή όχι³

Αυτή η περίπτωση μη σύγκλισης με την Κοινή Νέα Ελληνική μπορεί να αποδοθεί σε ελλιπή κατάκτηση. Σχετική ποσοτική έρευνα με αποφάνσεις περί γραμματικότητας δισχιδών δομών όπως οι (6) και η (7) (Tsiplakou 2017) έδειξε ότι οι φυσικές ομιλήτριες/τές της κυπριακής που συμμετείχαν στην έρευνα θεωρούν ότι τέτοιες δομές είναι γραμματικές στην Κοινή Νέα Ελληνική.⁴ Στο ερώτημα γιατί όσον αφορά ειδικά το συντακτικό φαινόμενο της εστίασης δεν έχουμε κατάκτηση της δομής

³ Για το αν η Κοινή Νέα Ελληνική έχει αντίστοιχες γνήσιες δισχιδείς δομές με απουσία χαρακτηριστικών χρόνου και συμφωνίας στο ρήμα *είμαι*, βλ. Tsiplakou (2017). Το παράδειγμα στο (7) είναι από επίσημο γραπτό λόγο (κείμενο του κυπριακού Υπουργείου Εξωτερικών, [http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2016.nsf/...](http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2016.nsf/))

⁴ Στην έρευνα συμμετείχαν 96 φυσικές ομιλήτριες/τές της κυπριακής, 61 γυναίκες και 35 άντρες, ηλικίας από 18 ως 70 ετών. Περισσότερο οι άντρες και λιγότερο οι γυναίκες και περισσότερο οι μεγαλύτερες/οι και λιγότερο οι νεότερες/οι, αλλά σε κάθε περίπτωση με στατιστικά σημαντικές διαφορές, αποδέχονταν ως γραμματικές στην Κοινή Νέα Ελληνική δισχιδείς δομές όπως οι παραπάνω.

εστίασης της Κοινής Νέας Ελληνικής (σε αντίθεση, π.χ., με την πρόκληση· βλ. παράδειγμα (3)), μια πιθανή εξήγηση είναι ότι η εστίαση, ως φαινόμενο του επιπέδου της *διεπίδρασης* (interface) σύνταξης-πραγματολογίας/πληροφοριακής δομής, κατακτάται δυσκολότερα και ατελέστερα (Tsimpli and Sorace 2006, Sorace 2011). Επομένως, ένας από τους λόγους της μη σύγκλισης της μιας ποικιλίας προς την άλλη είναι η ατελής κατάκτηση, που μας δείχνει ότι ο *διδιαλεκτισμός* (bidialectalism) έχει διαβαθμίσεις που μπορεί να εξαρτώνται και από τη φύση του γραμματικού φαινομένου.

3.2 Οι περιφραστικοί χρόνοι

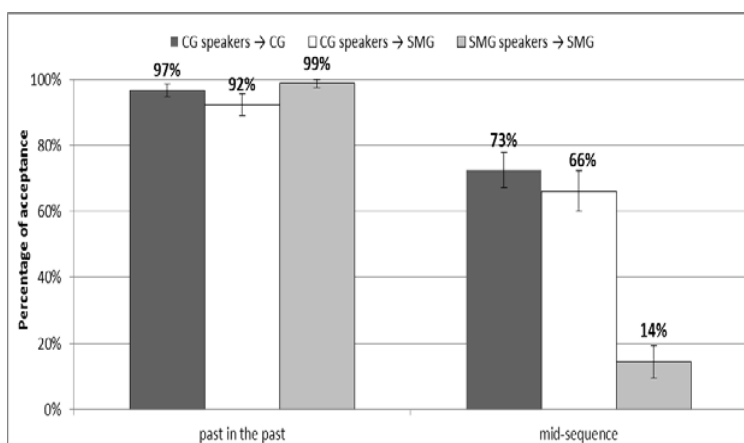
Όπως δείχνει η πρόσφατη έρευνα (Melissaropoulou et al. 2013, Tsiplakou et al. 2019), στην κυπριακή *κοινή* εμφανίζονται πλέον περιφραστικός Παρακείμενος και Υπερσυντέλικος Α, και μάλιστα φωνολογικά και μορφοσυντακτικά ενσωματωμένοι στο σύστημα της κυπριακής:⁵

- (8) Έδει τα στείλει τούτα χτες.
Τα έχει στείλει αυτά χτες.
- (9) Εκάμαν μου ίντερβιου τζαι είχα τους αναφέρει την έρευνα που έκαμα.
Μου έκαναν συνέντευξη και τους είχα αναφέρει (: ανέφερα) την έρευνα που έκανα (: είχα κάνει).

Όπως όμως δείχνουν τα παραπάνω παραδείγματα και επιβεβαιώνουν και σχετικές ποσοτικές έρευνες (Melissaropoulou et al. 2013, Tsiplakou et al. 2019), οι νέοι περιφραστικοί χρόνοι της κυπριακής *κοινής* έχουν διαφορετική σημασία / λειτουργία από αυτούς της Κοινής Νέας Ελληνικής: ο νέος Παρακείμενος Α συχνά χρησιμοποιείται υπερδιορθωτικά αντί Αορίστου (βλ. (8))· ο Υπερσυντέλικος Α μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να δηλώσει το προτερόχρονο στο παρελθόν ή και το μακρινό παρελθόν, όπως και στην Κοινή Νέα Ελληνική, αλλά κυρίαρχη είναι και η νέα χρήση του Υπερσυντέλικου, όπως στο (9), όπου ο Υπερσυντέλικος δεν δηλώνει το προτερόχρονο στο παρελθόν αλλά είναι σημασιολογικά ισοδύναμος με Αόριστο και απλώς χρησιμοποιείται για να δώσει έμφαση στο συγκεκριμένο σημείο της αφήγησης (βλ. Tsiplakou et al. 2019). Στις δύο πρώτες στήλες του παρακάτω διάγραμματος φαίνεται ότι οι φυσικές ομιλήτριες/τές της κυπριακής αποδέχονται τη σημασία «προτερόχρονο στο παρελθόν» τόσο για τον Υπερσυντέλικό της Κοινής Νέας Ελληνικής όσο και για τον Υπερσυντέλικό της κυπριακής, αλλά αποκλίνουν πολύ σημαντικά σε σχέση με τις φυσικές ομιλήτριες/τές της Κοινής Νέας Ελληνικής ως προς την αποδεκτότητα Υπερσυντέλικων όπως αυτού στο (9), τους οποίους οι τελευταίες/οι δέχονται σε ελάχιστο βαθμό.

⁵ Οι λειτουργίες του συντελεσμένου στο παρόν για τον Παρακείμενο και του προτερόχρονου στο παρελθόν για τον Υπερσυντέλικό παραδοσιακά εκφράζονταν με τον Αόριστο (Μενάρδος 1925/1969) ή με Παρακείμενο και Υπερσυντέλικό Β (έχω/είμαι + -μένος, -η, -ο):

- (i) Είμαι φαημένος.
Έχω φάει.
- (ii) Έχω τα φαημένα τα αθάσια.
Τα έχω φάει τα αμύγδαλα.
- (iii) Ήταν θκιεβασμένη.
Είχε διαβάσει.
- (iv) Είχα την θκιεβασμένην την εφημερίδαν.
Την είχα διαβάσει την εφημερίδα.

Διάγραμμα 2| Ποσοστά αποδεκτότητας λειτουργιών του Υπερσυντέλικου από ομιλητές/τριες της ΚΝΕ και της κοινής κυπριακής (από Tsiplakou and Armostis 2020: 217).

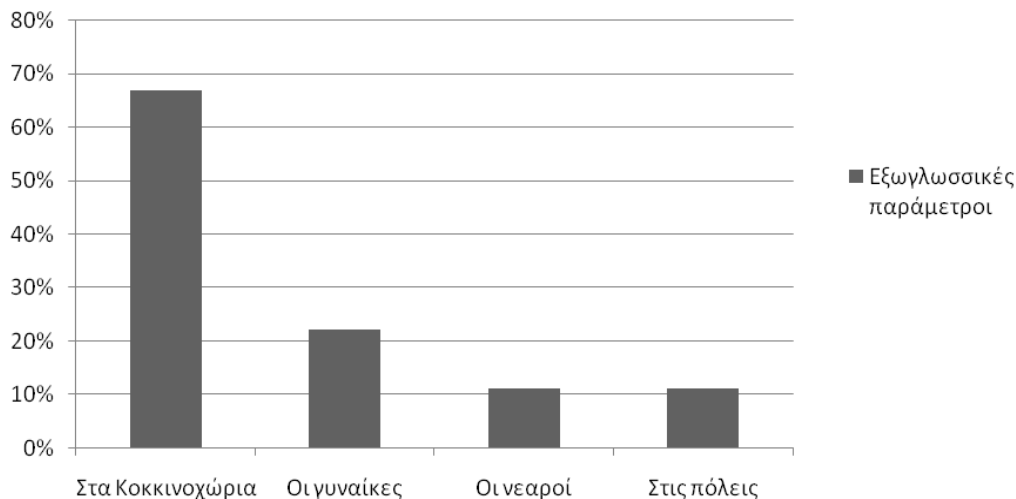
Τα δεδομένα και πάλι παραπέμπουν σε ελλιπή κατάκτηση των σημασιολογικών ιδιοτήτων του Υπερσυντέλικου της υπερκείμενης ποικιλίας και η μη σύγκλιση προς την Κοινή Νέα Ελληνική όσον αφορά τους περιφραστικούς χρόνους και πάλι παραπέμπει στο διαβαθμισμένο χαρακτήρα του διαλεκτισμού (gradient bidialectalism).

4 Οι ενδεικτικότητες των φωνολογικών επιλογών

Στη συνέχεια θα ασχοληθούμε με δύο περιπτώσεις μη σύγκλισης από την περιοχή της φωνολογίας. Οι δύο περιπτώσεις είναι διαφορετικές μεταξύ τους από κοινωνιογλωσσολογική άποψη: πρόκειται για την εξάπλωση στην κοινή κυπριακή του φθόγγου [j:], που αντικαθιστά το [λ:] σε περιβάλλοντα συνίζησης παρόλο που το τελευταίο είναι αρθρωτικά πιο κοντά στο [λ] της Κοινής Νέας Ελληνικής, και για τη διατήρηση του τοπικού, βασιλεκτικού [ç] στην περιοχή των Κοκκινοχωριών, όπου κατά τα άλλα, όπως είδαμε πιο πάνω, το φωνολογικό σύστημα είναι αυτό της κοινής και οι τοπικές πραγματώσεις υφίστανται μεγάλη ισοπέδωση.

4.1 Τι ανθίσταται στην ισοπέδωση και γιατί;

Ως προς το βασιλεκτικό [ç], που είναι χαρακτηριστικό της τοπικής προφοράς στην περιοχή των Κοκκινοχωριών, όπως είδαμε, ήδη αυτό γενικά είναι υπό ισοπέδωση (βλ. Διάγραμμα 1) και αντικαθίσταται από το παγκύπριο [j]. Εξαιρέση ωστόσο αποτελούν οι τύποι του ρήματος <έχω> όπου το [ç] ακολουθεί πρόσθιο φωνήεν, δηλαδή τα <έχεις>, <έχει>, <έχετε>. Οι συμμετέχουσες/οντες στην έρευνα στο Τσιπλάκου και Κοντογιώργη (2016) δήλωσαν ότι ειδικά για αυτούς τους τύπους προτιμούν το τοπικό [ç] σε ποσοστό 80%. Ο λόγος για αυτήν την εξαίρεση είναι ότι αντιμετωπίζουν το [ç] ως ενδείκτη της τοπικής τους ταυτότητας, όπως οι ίδιες/οι δήλωσαν συνειδητά και όπως φάνηκε και από τα ποσοτικά δεδομένα:

Διάγραμμα 3| Απόψεις των πληροφορητριών/-τών για το πού ή από ποιους προτιμάται το ουρανικό αλλόφωνο σε τύπους του ρήματος <έχω> (από Τσιπλάκου και Κοντογιώργη 2016)

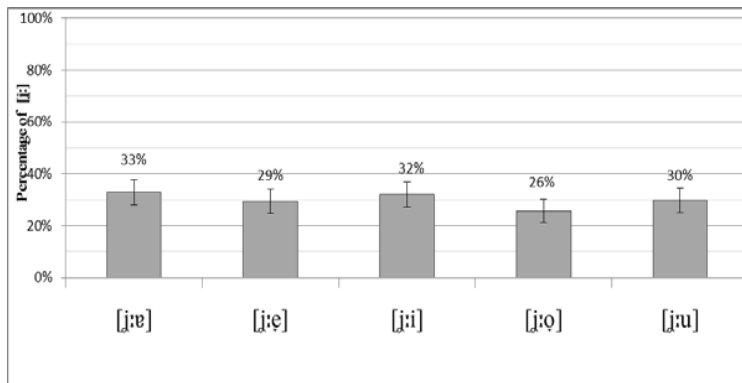
Η λεξική συχνότητα του ρήματος ενδεχομένως να παίζει κάποιο ρόλο στη διατήρηση του τοπικού αλλοφώνου. Ωστόσο, αυτό που είναι ιδιαίτερα σημαντικό από κοινωνιογλωσσολογική άποψη είναι ότι η *ενδεικτικότητα* (indexicality) του βασιλεκτικού αλλοφώνου ως στοιχείου τοπικής ταυτότητας είναι ικανή να αντισταθεί κάπως στην ισοπέδωση, αν και η προτίμηση για το [ç] μόνο στο συγκεκριμένο λέξημα δείχνει ότι η αντίσταση έχει καθαρά περιορισμένο, εμβληματικό χαρακτήρα.

4.2 Η εξάπλωση του τοπικού [j:] στην κοινή

Σε περιβάλλοντα συνίζησης, και συγκεκριμένα σε ακολουθίες /liV/ έχουμε ουράνωση του /l/ σε [λ]. Στην κυπριακή ωστόσο το /l/ μπορεί να προφερθεί και ως [j:]

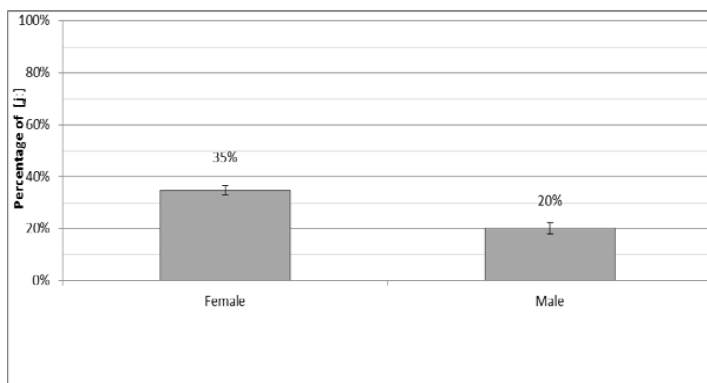
- (10) α. ma 'l:i
μαλί
- β. ma 'j:a / ma 'λ:a
μαλλιά

Η βιβλιογραφία αναφέρει ότι το [j:] είναι τοπικό χαρακτηριστικό (της Λεμεσού και Αμμοχώστου· βλ. Χριστοδούλου 1967). Ωστόσο, ο Pappas (2015) παρατήρησε πρώτος ότι το [j:] έχει αρχίσει να εξαπλώνεται στην *κοινή*, παρατήρηση που επιβεβαιώνεται από ποσοτική έρευνα με 97 συμμετέχουσες/οντες διαφόρων ηλικιών (18-70) και από διάφορες περιοχές της Κύπρου (βλ. Tsiplakou and Armostis 2020 για λεπτομέρειες). Γενικά εκφράστηκε μια προτίμηση για το [j:] σε ποσοστό γύρω στο 30%, ανεξαρτήτως φωνητικού περιβάλλοντος και καταγωγής των συμμετεχουσών/όντων:

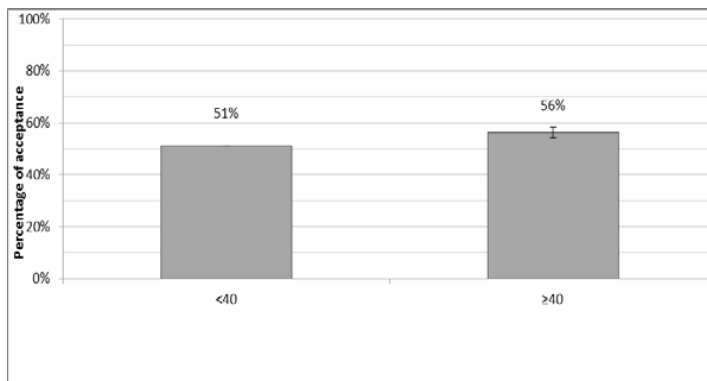

Διάγραμμα 4| Ποσοστά [j:] πριν από τα διάφορα φωνήεντα (από Tsiplakou & Armostis 2020: 223)

Από κοινωνιογλωσσολογική σκοπιά φαίνεται ότι στην εξάπλωση του [j:] στην κοινή πρωταρχικό ρόλο παίζουν οι νεότερες/οι και ειδικά οι γυναίκες:

Διάγραμμα 5| Χρήση [j:] σε σχέση με το φύλο (από Tsiplakou & Armostis 2020: 223)

Διάγραμμα 6| Χρήση [j:] σε σχέση με την ηλικία (από Tsiplakou & Armostis 2020: 224)

Συνολικά, δηλαδή, έχουμε νεοτερισμό (innovation), φορείς του οποίου είναι τα νεότερα άτομα. Πολύ ενδιαφέρον παρουσιάζει ωστόσο το είδος του νεοτερισμού: ένα στοιχείο παραδοσιακά τοπικό φαίνεται ότι εξαπλώνεται στην κοινή ως ενδείκτης νεανικής ταυτότητας και ανεπίσημου ύφους, όπως προκύπτει από σχόλια ομιλήτριών/τών, που χαρακτηρίζουν το [j:] «φυσικό» ενώ το [ʎ:] «τεχνητό» ή και εξωγενές, όπως η νεαρή ομιλήτρια από τη Λευκωσία στο (11):

- (11) ma'j:á
 'en:a mbu θes na po ma'λ:a
 'etsi kalama'ristika
 en imbo'ro en jir'na i 'γlos:a mu

«Μαγιά».
 Εν α μπου θες να πω, «μαλλιά»;
Έτσι, καλαμαρίστικα;
 Εν ι-μπορώ, εν γυρνά η γλώσσα μου.

Το ότι το [j:] είναι αντιληπτό ως ενδείκτης νεανικής ταυτότητας και ανεπίσημου, οικείου ύφους φαίνεται και από το σχόλιο της φιλόλογου στο (12):

- (12) e'kamnamen e'liti tʃeθca'vazan 'ul:i
 o 'ij:os o i'j:atoras
 'eleos
 ma en tʃen 'ekso is ta ka'fe en 'maθima

Εκάμναμεν Ελύτη τζι εθκιαβάζαν ούλλοι
 «Ο Ήγιος ο Ηγιάτορας».
 Έλεος.
 Μα εν τζι' εν έξω εις τα καφέ, εν μάθημα.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι στο παραπάνω σχόλιο το [j:] αντιμετωπίζεται ως ενδείκτης νεανικής ταυτότητας αλλά όχι ως τοπικό, γεωγραφικά εντοπισμένο στοιχείο. Μπορούμε επομένως να υποστηρίξουμε ότι πρόκειται για μια περίπτωση κοινωνικής-υφολογικής ανακατανομής (socio-stylistic re-allocation· βλ. Pappas 2015 και Trudgill 1986): ένα αρχικά τοπικό αλλόφωνο χάνει τον τοπικό του χαρακτήρα και γίνεται ενδείκτης μιας νέας κοινωνιογλωσσικής ταυτότητας στην κοινή- διαδικασία που δεν θα ήταν δυνατή εκτός πλαισίου ισοπέδωσης.

5 Συμπεράσματα

Στην εργασία αυτή εστιάσαμε στους λόγους για τους οποίους ορισμένα τοπικά στοιχεία της διαλέκτου ανθίστανται στην διαλεκτική ισοπέδωση και κυρίως στους λόγους για τους οποίους η κοινή ποικιλία, αν και περιέχει στοιχεία από την Κοινή Νέα Ελληνική ή υβριδικές μορφές που την κάνουν να προσομοιάζει με την Κοινή Νέα Ελληνική, εντούτοις δεν παρουσιάζει απόλυτη σύγκλιση με αυτήν, άρα στην παρούσα φάση τουλάχιστον δεν φαίνεται να επέρχεται πλήρης αποδιαλεκτισμός. Υποστηρίχθηκε ότι οι λόγοι είναι σύνθετοι και αφορούν πτυχές της συγκεκριμένης κοινωνιογλωσσικής συνθήκης της κοινωνικής διγλωσσίας όσο και πτυχές των διαδικασιών κατάκτησης των δομικών χαρακτηριστικών της δεύτερης ποικιλίας. Τα δεδομένα από την κοινή κυπριακή είναι επομένως ιδιαίτερα ενδιαφέροντα γιατί φωτίζουν τόσο την έννοια του διαλεκτισμού όσο και την περιπλοκότητα της σχέσης γλώσσας, ταυτότητας και κοινωνίας σε συνθήκες κοινωνικής διγλωσσίας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Agouraki, Yoryia. 2010. “It-clefts and stressed operators in the preverbal field of Cypriot Greek.” *Lingua* 120, 527–554.
- Cerruti, Massimo and Stavroula Tsiplakou. 2020. “Introduction.” Στο Massimo Cerruti, and Stavroula Tsiplakou (επιμ.), *Koines and regional standard varieties. Structural and sociolinguistic aspects of language shift*. Studies in Language Variation 24, 1-29. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins,
- Grohmann, Kleanthes K. 2009. “Focus on clefts: A perspective from Cypriot Greek.” Στο Anastasios Tsangalides (επιμ.), *Selected papers from the 18th International Symposium on Theoretical and Applied Linguistics - Thessaloniki, 4-6 May 2007*, 157–165. Thessaloniki: Monochromia.
- Hinskens, Frans, Peter Auer, and Paul Kerswill. 2005. “The study of dialect convergence and divergence: conceptual and methodological considerations.” Στο Peter Auer, Frans Hinskens, and Paul Kerswill (επιμ.), *Dialect change. Convergence and divergence in European languages*, 1–48. Cambridge: Cambridge University Press.
- Καρμέλλου, Χρυστάλλα. 2018. «Μια κοινωνιογλωσσική προσέγγιση των διαδικασιών ισοπέδωσης της κυπριακής ελληνικής στην περιοχή των Κοκκινοχωρίων.» Μεταπτυχιακή Διατριβή, Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου.
- Karyolemu, Marilena, and Pavlos Pavlou. 2001. “Language attitudes and assessment of salient variables in a bi-dialectal speech community.” Στο Josep M. Fontana, Louise McNally, Maria Teresa Turell, and Enric Vallduví (επιμ.), *Proceedings of the 1st International Conference on Language Variation in Europe, ICLaVE 1, Barcelona (Spain) June 29-30/July 1, 2000*, 110–120. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra.
- Κοντοσόπουλος, Νικόλαος. 1969. «Συμβολή εις την μελέτην της κυπριακής διαλέκτου.» *Επετηρίς του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 3: 87–109.
- Mattheier, Klaus J. 1996. “Varietätenkonvergenz. Überlegungen zu einem Bausteiner einer Theorie der Sprachvariation.” Στο Peter Auer, Frans Hinskens, and Klaus J. Mattheier (επιμ.), *Convergence and divergence of dialects in Europe (Sociolinguistica 10)*: 31–52.
- Melissaropoulou, Dimitra, Charalambos Themistocleous, Stavroula Tsiplakou, and Simeon Tsolakidis. 2013. “The Present Perfect in Cypriot Greek revisited.” Στο Peter Auer, Juan Caro Reina, and Götz Kaufmann (επιμ.), *Studies in language variation - European perspectives IV. Selected papers from the 6th International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE 6), University of Freiburg, 27 June - 1 July 2011*, 159–172. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Μενάρδος, Σίμος. 1925. «Κυπριακή Γραμματική. Γ'. Ρήματα.» *Αθήνα* 37, 35-79. Ανατυπωση στο Μενάρδος, Σίμος. 1969. *Γλωσσικαί Μελέται*, 67–106. Λευκωσία: Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών.
- Newton, Brian. 1972. *Cypriot Greek: Its phonology and inflections*. The Hague: Mouton.
- Pappas, Panagiotis A. 2015. “The reallocation of [j] in Cypriot Greek.” *Dialectologia* 15: 159–179.
- Pappas, Panagiotis A. 2014. “Exceptional clitic placement in Cypriot Greek: Results from an MET study.” *Journal of Greek Linguistics* 14: 190–211.
- Sorace, Antonella. 2011. “Pinning down the concept of “interface” in bilingualism.” *Linguistic Approaches to Bilingualism* 1: 1–33.

- Terkourafi, Marina. 2005. "Understanding the present through the past. Processes of koineisation in Cyprus." *Diachronica* 22: 309–372.
- Trudgill, Peter. 2004. *New-dialect formation: The inevitability of colonial Englishes*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Trudgill, Peter. 1986. *Dialects in contact*. Oxford: Blackwell.
- Tsiplakou, Stavroula. 2014a. "How 'mixed' is a mixed system? The case of the Cypriot Greek koiné." Στο Kleanthes K. Grohmann (επιμ.), *Three factors and beyond. Socio-syntax and language acquisition*. Special issue of *Linguistic Variation* 14(1): 161–178.
- Tsiplakou, Stavroula. 2014b. "Does convergence generate stability? The case of the Cypriot Greek koiné." Στο Kurt Braunmüller, Steffen Höder, and Karoline Kühl (επιμ.), *Stability and divergence in language contact: Factors and mechanisms*, 163–178. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Tsiplakou, Stavroula. 2017. "Imperfect acquisition of a related variety? Residual clefting and what it reveals about (gradient) bidialectalism." *Frontiers in Communication* 2. doi: 10.3389/fcomm.2017.00017
- Tsiplakou, Stavroula, and Spyros Armostis. 2020. "Survival of the oddest." Στο Cerruti, Massimo, and Stavroula Tsiplakou (επιμ.), *Intermediate language varieties. Koinai and regional standards in Europe*. Studies in Language Variation 24, 203-230. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Tsiplakou, Stavroula, Spyros Armostis, Spyridoula Bella, Dimitris Michelioudakis, and Amalia Moser. 2019. "The Past Perfect in Cypriot and Standard Greek: Innovation because -or irrespective- of contact?" Στο Juan-Andrés Villena-Ponsoda, Fransisco Díaz-Montesinos, Antonio-Manuel Ávila-Muñoz, and Matilde Vida-Castro (επιμ.), *Language variation - European perspectives VII: Selected papers from the 9th International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE 9), Malaga, June 2017*, 232-243. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Tsiplakou, Stavroula, Spyros Armostis, and Dimitris Evripidou. 2016. "Coherence 'in the mix'? Coherence in the face of language shift in Cypriot Greek." Στο Frans Hinskens, and Gregory R. Guy (επιμ.), *Coherence, covariation and bricolage: Various approaches to the systematicity of language variation. Lingua* 172-173: 10–25.
- Τσιπλάκου, Σταυρούλα και Μαριλένα Κοντογιώργη. 2016. «Διαδικασίες διαλεκτικής ισοπέδωσης στη σύγχρονη κυπριακή.» *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 36: 451–464.
- Tsiplakou, Stavroula, Andreas Papapavlou, Pavlos Pavlou, and Marianna Katsoyannou. 2006. "Levelling, koineization and their implications for bidialectism." Στο Frans Hinskens (επιμ.), *Language variation – European perspectives. Selected papers from the 3rd International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE 3), University of Amsterdam, 23–25 June 2005*, 265–276. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.
- Χριστοδούλου, Μενέλαος Ν. 1967. «Σύντομος σημείωσις περί τῆς συνιζήσεως ἐν τῇ κυπριακῇ διαλέκτῳ.» *Κυπριακαὶ Σπουδαί* 31: 93-97.